

ՀՈԳԻՆԵՐՈՒ ՀՈՐԸ

— 00 —

Ինչ որ ումանց համար աւանդավէպ մըն է, մխիթարիչ ու պաշտելի հաւատալիք մըն է ուրիշներու համար:

— « Ինչո՞ւ կուլաս, կնի՛կ: Ի՞նչ կ'ուզես. ո՞ր կից կուզաս. որովհետեւ դուն օտարուհի մը կը թուիս ինձի »:

— « Ես դժբաղդ մայր մըն եմ որ շատ հեռուէն կուգամ ուխտ մը կատարելու ... : Կրնա՞ս ըսել ինձի, տղա՛ս, թէ ո՞ւր կը գտնուի հողիներու հորը: Ատոր համար եմ ըրեր այս երկար ճամբորդութիւնը. վասնզի կուգամ Եգիպտոսէն, ուր ծնած եմ, հոն թափելու համար արցունքներս, աղօթքներ եւ սա նուէրը »:

Եւ Օմ — Հիւսէին բացաւ աման մը որ մինչեւ բերանը լեցուած էր նարնջածաղկով անուշահոտուած փրփրուն կաթով մը:

— « Ա՛յնտեղ է, պատասխանեց Հարամ — էլ — Շէրիֆի պահապան կարգուած ծառան, ձեռքովն անոր ցուցնելով չէնքերու խումբ մը, որոնց մէջէն Օմարի մզկիթը կ'անջատուէր՝ ւէզ ու հրաշալի, ինչպէս արմաւի գեղեցիկ ծառ մը այգիի մը մէջտեղը:

« Գնա՛ մինչեւ մզկիթը, եւ եթէ դուռը դոց է, նստէ՛ սեմին վրայ եւ Իմամին գալուն սպասէ՛: Արեւն արեւն արդէն բարձրացած է, ան չուտով կուգայ:

— « Ալլահ թող իր բոլոր բարեքները չընորհէ քեզի, տղա՛ս: Կը մաղթեմ որ դուն երբեք չզգաս այն լափիչ կրակը զոր մարդուս

սրտին մէջ կը վառէ սիրուած էակի մը մահը »:

Լայն մեկայաին ծալքերուն մէջ փաթթուած, սեւ շրջագիծաւ սալայատակն աւելնով: ու մէկ ձեռքով կաթի ամանը գլխուն վրայ բռնած, ան դէպ ի մզկիթն ուղղուեցաւ, անտարբեր՝ զինք պաշարող բաներուն գեղեցկութեան եւ յաղթական դարունին որ սալաքարերուն մէջտեղէն ծաղիկներ դուրս կը հանէր եւ պատնէշներու քարերուն վրայ երմինավառ փունջեր կը կախէր:

Ճամբուն վրայ՝ տեսաւ լուացմանց աւազանը, կանգ առաւ հոն, ոտքերն ու ձեռքերը լուալու եւ արցունքներէն սառած դէմքը զովացնելու համար: Յետոյ, Աստուծոյ փառք տուաւ ու ճամբան շարունակեց մինչեւ մզկիթը որուն մուտքի սանդուղէն ելաւ վեր, սուգի միակ ստուերը՝ մարմարներու շուշանային ճերմակութեան մէջ:

Իմամը դեռ չէր եկած: Ծալապատիկ նրստաւ քարէ յատակին վրայ եւ, ինչպէս իրեն յանձնարարուած էր, սպասեց:

Իր շուրջ, ամէն ինչ արքայական ծաւալում մըն էր պերճութեան ու շքեղութեան, ու տիրական դարունը յուշարձաններուն շուրջ ծաղիկներու գօտի մը դրած էր: Խոցուած ժպիտ մը, որպիսին հիւանդներու շրթներուն վրայ կը անհունի, իր բերնին վրայ ծածանեցաւ եւ թոյլ տուաւ որ իր նայուածքները հաճոյարար թափառին զինք շրջապատող իրերուն վրայ: Երբեք իր աչքերն այդպիսի խրախճանք չէին զայնելած: Ինք, դուստր ու կին ձկնորսներու,

Փօրթ - Սախտի աւագուտ ու չոր թերակղզիին մէջ ծնած, քաղաքին ամենէն աղքատ թաղին մէջ մեծցած, գաղափարն իսկ չունէր այն հեշտաւէտ հրապոյրին եւ այն բանաստեղծութեան զոր դարունը՝ աւելի բաղդաւոր երկիրներու մէջ՝ կը սփռէ ամէն բանի վրայ, ու երբեք դեռ չէր տեսած այդպիսի շոռայութիւն մը մարմարներու եւ ճոխութեանց, ուստի եւ յուշարձանները կը դիտէր։ Երբ զանաքով ու զարմանքով խառն զմայլանքով մը։ Իր նստած տեղէն՝ կ'իշխէր մեծատարած հարթագետնի մը, — դահաւիթի մը վերեւ կախուած պարտէզ, — չոր ամենի պատնէշները քաղաքին մնացեալ մասէն կը բաժնէին։ Քաղաքէն ուրիշ բան չէր տեսներ բայց եթէ խառնակոյտ մը քարէ շինութեանց, զոր սատափափայլ կը դարձնէր առաւօտեան լոյսը, եւ որուն կը տիրէին մինարէներու սուր սլաքներն ու անթիւ դմբէթներու կլորութիւնները։ Բայց չըմպակին մէջ իսկ Հարամ — էլ — Շէրիֆին, ի՛նչքան հրաշալի չէնքեր։ Եթէ որոշ չէր տեսներ դարաւոր նոճիներու վարագոյրի մը ետեւ պահուած էլ — Աքսայի մզկիթին ճակատը, ի փոխարէն՝ փոքրիկ չէնքերու ամբողջ խումբ մը — անգին գոհարներ — կը խոնուէին իր աչքերուն տակ։ Աստուած իմ, ի՛նչքան սիւներ ճերմակ, սլացիկ, վայելչագեղ՝ ինչպէս մարմինը գեղեցիկ պարմանիներու, եւ դմբէթներուն տակ, ի՛նչքան սատափ, ի՛նչքան ոսկի, ի՛նչքան թանկ մարմարներ։ Եւ այդ մզկիթն իսկ, որուն հողամասը սրբազործուած էր Մարգարէին ներկայութեամբը, Մարգարէին, — որուն ողջո՛յն եւ օրհնութիւն, — ի՛նչքան գեղեցիկ էր իր մարմարէ հանդերձանքով եւ իր շափիւղայէ թագով։

Հիմայ, արեւը տուններու կատարներէն վեր էր բարձրացած եւ իր ճառագայթներով կ'ողողէր սրբազան անդաստակը։ Խոտերը, թեթեւցած՝ ցօղէն որ զանոնք կը ծանրացնէր, գաղձացած օդին մէջ կը ցցուէին ու քաղցրօրէն կը բուրէին։ Օժ — Հիւսէին, իր բացուած ձեռքերը տաքցած սալաքարերուն փակցնելով, ձգեց որ

մարմարին ջերմութիւնը իր ափերուն մէջ թափանցէ, իր երակներուն մէջ ելլէ, իր մարմնոյն մէջ վազէ։ Ախորժ թմբութիւն մը, քաղցր ընդարմացում մը, բարօրութեան զգացում մը՝ որ իր տղուն մահուանէն ի վեր անձանթ էր իրեն, պաշարեց զինքը. գերագոյն խաղաղացման վայրկեան մը ունեցաւ։

— « Ա՛հ, ո՛ւր էր որ կարենայի աչքերս փակել այս լոյսին վրայ, բիրերուս մէջ այս բոլոր գեղեցիկութիւնը եւ սրտիս մէջ այս խաղաղութիւնն ունենալով, մրմնջեց ան. մեռնի՛ր, այլ եւս չտառապիլ, ա՛լ կարօտէն չմաշիլ եւ ծիւղալ վերջապէս Հիւսէինին, որ հոս մօտս ինձի կը սպասէ, հոգիներու հօրին վրայ ... »։

Իր տղուն յիշատակին հետ՝ իր ամբողջ կակիճը նորէն արթնցաւ սրտին մէջ, եւ արցունքներ իր կոպերը լեցուցին։ Բայց իր վիշտը ցրուեցաւ ներկայութեամբը Իմամին որ կուգար մզկիթին դուռը բանալ։

— « Ի՛նչքան կանուխ արթնցող ես, քոյրի՛կ, ըսաւ ան՝ բարեկամօրէն զայն բարեւելով »։

— « Վիշտը միշտ արթուն է, դաւա՛կս, ըսաւ կինը հառաչելով։ Յետոյ, ձայնին մէջ ազանք մը դնելով, « Կ'ուզե՞ս ըսել, շարունակեց, ո՞ր կողմը կը գտնուի հոգիներու հօրը։ Իւխտի կուգամ հոն Եգիպտոսէն, իմ հայրենիքէս, եւ ահա՛ նուէրը զոր անոր կը բերեմ »։ Եւ նոյն ատեն, Օժ — Հիւսէին ցոյց տուաւ ամանը կաթին որ նարնջածաղկի հոտ կը բուրէր։

— « Օ՛, ուրեմն նպատակիդ հասած ես, քոյրիկ, պատասխանեց Իմամը։ Հո՛ս է, Օժարի մզկիթին ներքեւ »։

Դուռը բացաւ, ու երկուքը ներս մտան՝ իրենց ոտնամանները հանելէ յետոյ։ Ինչպէս երազի մը մէջ, ան նախազգաց աւելի քան տեսաւ շինութեան ներքին պերճութիւնները, որովհետեւ ամէն ինչ շփոթեցաւ իր աչքերուն առջեւ՝ երբ Իմամը իրեն ըսաւ.

— « Սա կողմէն յառաջացի՛ր, եւ երբ չորրորդ պատուհանին առջեւ հասնիս, դէպ ի ձախ ըարձի՛ր։ Հոն է գետնափոր դամբարանին

մուտքը: Այն ատեն՝ քանի մը ոտք վար պիտի իջնես ու ինքզինքդ հոգիներու հորին դէմը պիտի գտնես: Թող Ալլահ լսէ ուխտդ, խեղճ կին»:

Գերագոյն վայրկեանը հնչած էր: Պիտի տեսնէ՞ր ուրեմն իր որդին: Ամբողջ մարմնովը սարսուռաց եւ զգաց սառուցիկ հոսանքներ որ կ'ոնակէն կ'անցնէին:

Տեսնէ՞լ իր որդին ... բայց ողջերը կրնա՞ն իրենց աչքովը տեսնել մեռելները: Ալլահ իր բազում ողորմ գթութեամբ այդ հրաշքը պիտի գործէ՞ր իրեն ի նպաստ: Իմամը սակայն հաստատած էր զայդ՝ երբ գացած էր անոր խորհուրդ հարցնել:

— « Գնա՛, ըսեր էր իրեն, եւ վստահութիւն ունեցիր: Ոչինչ անկարելի է Տիեզերքի Տիրոջ »:

Հաւատացած էր անոր եւ Եգիպտոսէն ելած եկած էր: Բայց հիմայ խելքը կը կորսնցնէր երբ կը մտածէր թէ պէտք էր հորին վրայ ճոխլ եւ հոն տեսնել, ուրիշ ուրուականներու մէջտեղ, իր որդւոյն ուրուականը: Ու սրբազան Էհոմ մը լեցուած, մարմինը սոսկումէն փշաքաղուած, եւ սակայն հոգին սիրով ու անհամբերութեամբ զեղուն, կը յառաջանար դանդաշկոտ քայլով մը, գինով ինչպէս մարտիրոսները՝ երբ չարչարանքին ընդ առաջ կ'ընթանան:

Գեանափորէն ներս մտնելու բոպէին, մարելիք եկաւ վրան եւ ստիպուեցաւ ժայռին կրթնիլ՝ վար չիյնալու համար, յետոյ դանդաշորէն՝ խորտուրորտ ու պաղ պատին յենլով վար իջաւ ճակատագրական սանդուղէն: Իր բերերը, այդ վայրին զարհուրանքէն ու գերեզմանային մթութենէն ընդլայնած, կը ճգնէին հորը գտնել: Վերջապէս նշմարեց զայն. հոն էր, գեանափորին մէջտեղը: Ծունկի եկաւ անոր եզերքը, կաթին ամանը բացաւ, եւ՝ ինչպէս մզմաւանջի մը մէջ՝ ձայնը խեղդուած, կանչեց.

— « Հիւսէի՛ն, Հիւսէի՛ն, հո՛ւ եմ, տղա՛ս: Կանչեցիր զիս, եւ ահա եկայ: Եկուր ծարաղ յաղեցնել, զաւա՛կս »:

Ողորմուկ հեծիւն մը միայն պատասխանեց

ըրեն: Կարծես հեկեկանք մը՝ հաղար ու հաղար կուրծքերու հոնդիւններէն կազմուած: Սրտածմլիկ կական մըն էր, յուսահատութեան ճիւղեր, չփոթ ու խելայեղիչ ողբ մը:

Տակնուզրայ եղած, գթութեամբ տրորուած, վիշտէն անէացած, ան մինչեւ պատն ընկրկեցաւ եւ ձեռքերովը դէմքը ծածկելով, իր արցունքներն ու հեծեծանքները խառնեց անոնց որ վարէն կը բարձրանային:

Յանկարծ, սիրտը դադրեցաւ բարախելէ: Ի՞նչ է որ իրեն դպած էր: Այո՛, ձեռք մը հպեր էր իրեն ...

— « Հիւսէի՛ն », գոչեց ձեռքերը կարկանդակով խաւարին մէջ:

Բայց ո՛չ, Հիւսէի՛նը չէր. թոչուն մըն էր որ, արեւու ճառագայթի մը ճամբով քարայրին մէջ մտած, ելք մը կը փնտռէր դէպ ի լոյսը փախչելու համար: Ահաբեկ թոչունը խելագարօրէն կը դառնար՝ ժայռին կողերուն զարնուելով եւ ան էր որ իր թելովը անոր հպած էր: Խեղճ թոչունը մութին մէջ կը տապալկէր ճիւղեր արձակելով:

Բայց անշուշտ ան իր թոխչքին մէջ վերջ ի վերջոյ նշմարեց կաթին սպիտակ արատը, որովհետեւ եկաւ ամանին եզերքը թառեցաւ, եւ, կնոջը անշարժութենէն քաջալերուած, կտուցը յանդգնօրէն անոր մէջ մխեց եւ ծարաւն անցուց: Յետոյ անհետացաւ յանկարծական կերպով՝ ինչպէս եկած էր:

Տարաբաղդ մայրը, գեանափորին մէկ անկիւնը կձկտած, այլ եւս չհամարձակելով հորին մօտենալ, կը շարունակէր իր որդին կանչել եւ անոր այնպէս կը խօսէր՝ որպէս թէ ան կարենար զինք լսել:

— « Հիւսէի՛ն, հոգիի՛ս հոգին, իմ ո՛ւթս եւ ուրախութիւնս, ո՛ւր ես, ծագուկս: Կանչեցիր զիս, եւ ահա հայրենիքս ձգեցի ու մինչեւ այս հեռաւոր Երուսաղէմը եկայ. ո՛ւր չպիտի երթայի քեզի համար ... ու կաթ բերի քեզի՝ ծարաւդ անցընելու համար, քանի որ երեք անգամ ինծի երեւցար ու « ծարա՛ւ եմ » ըսիր:

« Ահոելի հեղուկը կ'այրէ՞ զեռ կոկորդդ,

զաւա՛կս: Կը տառապի՞ս դեռ հոտ ուր կը գըտ-
նուիս: Ա՛խ, այս կասկա՛ծը, ինչպէ՛ս սիրտս
կը բղթաէ ... : Բայց պէտք է որ գիտնաս,
Հիւսէի՛ն, ես քու հոգւոյդ հանդստեան համար
ըրի ինչ որ օրէնքը մեզի կը պատուիրէ ու շատ
աւելին: Երբ եկան ինծի բերել դառնադէտ գոյ-
ծը, դուն ինծի միթէ խոստացած չէի՞ր, դըժ-
բա՛ղդ զաւակս, որ երբեք պիտի չվստահէիր
նենգաւոր մահուն որ արդէն իսկ հայրդ ու եղ-
բայրդ խլած էր ինձմէ: Այո՛, երբ եկան ինծի
ըսին թէ քեզ տանող նաւակը շրջուելով քեզ
ջուրը նետած էր, մարմինդ ծովուն պղծու-
թիւններէն լուալու համար՝ Նեղոսի մաքուր ու
անուշ ջուրով լեցուած երկու տիկ տարի հետոս,
եւ անկողինդ անուշահոտելու համար՝ հիմա
զնեցի: Գնեցի նաեւ բամպակէ, բուրդէ, մե-
տաքէ պատանքներ, քեզ անոնց մէջ փաթթե-
լու համար, — ոչինչ ինծի բաւական աղուոր
կը թուէր քեզի համար, — եւ ճամբայ ելայ
ուղտապանի մը հետ՝ որպէս զի մարմինդ գըտ-
նեմ:

« Երեք օր, ինչքան ատեն որ տեւեցին մեր
ջուրն ու պաշարը, ուղտապանն ու ես, ծովա-
փին երկայնքը պտրտելով, Փօրթ - Սախտի դի-
մացէն՝ Քանալին ծայրէն, մինչեւ հեռուն,
դէպ ի էլ - Արիշիէ, ամէն տեղ քեզ փնտռե-
ցինք: Բայց անգութ մահը չուղեց քեզ ինծի
դարձնել: Պահեց քեզ, ու ես — վա՛յ ինծի —
ես դարձայ առանց կարենալու բարեպաշտա-
կան պարտականութիւնները կատարել քեզի
հանդէպ:

« Այդ ընծաները, այդ պատանքները, այդ
անուշահոտութիւնները՝ մղկիթին առջեւ չար-
ուած աղքատներուն բաժնեցի, եւ քառասուն
օր՝ մէկ մուրացկան մը չձգեցի որ մեր տան
առջեւէն անցնի, առանց անոր ուտելիք տալու:
Քու սենեակիդ մօտ, որուն դուռը դեռ չեմ հա-
մարձակած բանալ, Շէյխ մը ամէն օր՝ կուգայ
մեռելոց աղօթքներն արտասանել, եւ կը կար-
ծէի թէ այդքան զոհաբերութիւններով, ողոր-
մութիւններով ու աղօթքներով քու հոգւոյդ
փրկութիւնը ձեռք ձգած էի:

« Աւա՛ղ, քու խոովեալ ուրուականդ կը
հալածէ զիս եւ դուն միշտ կ'աղաղակես ինծի.
« Մայրիկ, ծարա՛ւ եմ, խմելու բան մը տուր
ինծի »:

« Ահա եկեր եմ, Հիւսէի՛ն. եւ ահա կաթը
զոր այս առտու ես ինքս կթեցի այժերու ծիծե-
րէն եւ զոր քեզի համար անուշահոտեցի: Եւ
կո՛ւր հրատուջօր կոկորդդ զովացո՛ւր ասով:

Եւ երկու ձեռքովը սիրտը սեղմելով, տա-
լարադդ մայրը՝ հակառակ իր զգացած սոս-
կումին՝ նորէն ծուցաւ Դժոխքին դրան վրայ
եւ բարձրաձայն կանչեց.

— « Հիւսէի՛ն, Հիւսէի՛ն »:

Ահաւոր վայնասուն մը ուր հեծեծանքնե-
րուն կը խառնուէին ընդվզման ու ատելութեան
աղաղակներ, պատասխանեց իր ձայնին: Կար-
ծես թէ բոլոր մեռելները, կեանքի վերակոչ-
ուած, Դժոխքէն դուրս պիտի ելլէին՝ որպէս զի
իրենց հանգիստը վրդոված ըլլալուն համար
զինքը յանդիմանէին: Սարսափահար, վախէն
մաղերը քստմնած, չրթները դունատ եւ դող-
դոջուն, ան ետ քաշուեցաւ մինչեւ պատը եւ
մեծ ճիշ մը արձակելով նուաղեցաւ:

Երբ աչքերը բացաւ վերստին, տեսաւ Իմա-
մին դէմքը՝ իր դէմքին վրայ հակած: Ան իր
զլուխը ձեռքովը կը բռնէր եւ իրեն ջուր կու-
տար խմելու:

— « Ինքզինքդ աւելի աղէկ կը զգա՞ս, քոյ-
րի՛կ », հարցուց ան՝ կարեկցութեամբ:

Բայց մայրը, իր մտածումին միշտ հետե-
ւելով.

— « Ձեկա՛ւ տղաս, ըսաւ հեծկտանքով
մը: Տե՛ս կաթի տմանը: Անեղծ է մնացեր: Մի-
այն պղտիկ թռչուն մը եկաւ հոն իր ծարաւն
անցընել »:

— « Թռչո՞ւն մը ըսիր: Բայց ան քու տղա՛դ
էր: Դուն կը կարծես թէ մարդ կարո՞ղ է մահ-
ուան նայուածքին զիմանալ՝ առանց ատկից
մեռնելու: Բարեգութ ամենողորմ Ալլահն է որ
թոյլ տուեր է քու տղուդ այդ շնորհալի կեր-
սարանքն զգենուլ՝ որպէս զի քեզի մօտենայ:
Փա՛ռք տուր Անոր, կնի՛կ:

— « Ա՛խ, կը կարծե՞ս որ այդպէս է. Հիւսէի՞նն էր ուրեմն այդ թռչնիկը, հարցուց մայրը՝ կէս — համոզուած :

— « Ապահով եմ, ըսաւ Իմամը: Ատոր մէջ տե՛ս ու պաշտէ՛ Ալլահին ամենակարողութեան եւ անսահման բարեգութեան մէկ ապացոյցը »:

— « Փա՛ռք Ալլահին », մրմնջեց մայրը: Եւ ծունկի իյնալով, երկիւղածութեամբ համբուրեց քարը որ վկայ եղած էր հրաշքին, եւ դայն թրջեց երախտազխտութեան արցունքներով: Յետոյ ոտքի ելաւ, երկու ձեռքով բռնեց կաթի ամանը եւ անոր պարունակութիւնը հորին մէջ թափեց:

« Հիւսէիին համար, ըսաւ, եւ հոգիներուն համար անոնց որ անոր պէս մեռան առանց աղօթքի, առանց գերեզմանի եւ առանց ունենալու բարեկամ ձեռք մը որ իրենց աչքը փակէր ...

« Հիւսէիին եւ բոլոր անոնց համար զոր մահը հնձեց կեանքի սեմին վրայ, հոգիներն չյագեցած, աչքերնին աշխարհի գեղեցկութեամբը լեցուն, սիրտերնին մահուան դէմ ըմբոստ ...

« Չեղի ամենուղ համար, ո՛վ աղիողորմ մեռելներ, յանուն ձեր մայրերուն, ձեր ամուս-

նիներուն, ձեր նշանածներուն, կը թափեմ այս նուէրը ու Ալլահէն կը խնդրեմ որ յաւիտենական հանգիստը պարգեւէ ձեզի »:

Հեղուկը կը հոսէր հորին մէջ՝ չարագուշակ կլկլուէ մը յառաջ բերելով, կարծես աղմուկն էր անթիւ կոկորդիներու որ անյագօրէն կը խմէին զովացուցիչ ըմպելին: Վերջապէս, աղմուկը հետզհետէ մեղմացաւ ու նուաղեցաւ, որպէս թէ իրօք բոլոր անձկայրեաց հոգիները այդ գերազոյն աղօթքին սպասէին Ալլահին խաղաղութեան մէջ նորէն մտնելու եւ երկնային վայելքներու կայանին սեմէն ներս ոտք դնելու համար:

Իմամը որ կը դիտէր այս տեսարանը, իր վրդովմունքը զսպելու անկարող՝ կուլար: Վերջապէս՝ ինքզինքը բռնելով, յուզմունքէն խորտակուած ձայնով մը ըսաւ.

— Ոտքի ելիր, խեղճ մայր: Հիմայ որ քու ուխտդ կատարուեցաւ, դարձիր քու հայրենիքդ ու քու տունդ, եւ թող Ալլահին խաղաղութիւնը հոգիիդ մէջ իջնէ ու այսուհետեւ միշտ հետդ ըլլայ »:

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ԱՐՇԱՐՈՒՆԻ

Աղեփաճորիա